

УДК 658.012.4

Глущенко М.

Університет банківської справи Національного банку України

ВИДИ СУБ'ЄКТІВ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ І МЕХАНІЗМИ ЇХ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ

У статті розкрито сутність запропонованої класифікації суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, а також ідентифіковано сутнісні характеристики механізмів їх фінансової підтримки. Проведені уточнення необхідні для раціоналізації існуючих і розроблення нових механізмів фінансової підтримки суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. На відміну від існуючих, запропоновані положення базуються на принципах декомпозиції, альтернативності і системності, що сприяє упорядкуванню чинного теоретико-методологічного інструментарію, його критичному перегляду на предмет виокремлення тих механізмів фінансової підтримки, які є не універсальними для потреб суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності і потребують суттєвого доопрацювання в напрямку урахування лінійних і опосередкованих зв'язків між факторами, що визначають фінансові потреби суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Ключові слова: суб'єкт, фінансові потреби, механізми, фінансові інтереси, зовнішньоекономічна діяльність.

Gluschenko M.

TYPES ECONOMIC OPERATORS AND MECHANISMS THEIR FINANCIAL SUPPORT

The article deals with the nature of the proposed classification of foreign economic activity, and identified the essential characteristics of the mechanisms of financial support. Past clarification needed to streamline existing and development of new mechanisms of financial support for economic operators. Unlike the existing proposed regulations are based on the principles of decomposition, and alternative systems, which contributes to streamlining the current theoretical and methodological tools, his critical view on the subject of separation of financial support mechanisms that are not universal to the needs of economic operators and require significant improvement in regard to the direction of linear and indirect relationships between the factors that determine the financial needs of economic operators.

Keywords: subject, financial needs, mechanisms, financial interests, foreign economic activity.

Глущенко Н.

ВИДЫ СУБЪЕКТОВ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И МЕХАНИЗМЫ ИХ ФИНАНСОВОЙ ПОДДЕРЖКИ

В статье раскрыта сущность предложенной классификации субъектов внешнеэкономической деятельности, а также идентифицированы сущностные характеристики механизмов их финансовой поддержки. Проведенные уточнения необходимые для рационализации существующих и разработки новых механизмов финансовой поддержки субъектов внешнеэкономической деятельности. В отличие от существующих, предложенные положения базируются на принципах декомпозиции, альтернативности и системности, способствует упорядочению действующего теоретико-методологического инструментария, его критическому пересмотру на предмет выделения тех механизмов финансовой поддержки, которые являются не универсальными для нужд субъектов внешнеэкономической деятельности и требуют существенного доработки в направлении учета линейных и опосредованных связей между факторами, определяющими финансовые потребности субъектов внешнеэкономической деятельности.

Ключевые слова: субъект, финансовые потребности, механизмы, финансовые интересы, внешнеэкономическая деятельность.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Зовнішньоекономічна діяльність суб'єктів господарювання вимагає диверсифікації і диференціації форм її фінансової підтримки. Вітчизняними і зарубіжними науковцями приділено досить багато уваги проблемам

розвитку зовнішньоекономічної діяльності [2-12], проте критичний аналіз наукової літератури показав, що проблемам формування механізмів фінансової підтримки суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності приділено мало уваги. Передусім, на теоретичному рівні дослідження, проблема полягає у відсутності адекватної класифікації суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності з позиції їх фінансових потреб, а також у нечіткості ідентифікування сутнісних ознак механізмів їх фінансової підтримки. Побудова класифікації суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності і виділення сутнісних ознак механізмів їх фінансової підтримки є відправною позицією для удосконалення існуючих і формування нових теоретичних і методичних положень щодо пошуку можливостей задоволення фінансових потреб суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Побудова класифікації суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності з позиції їх фінансових потреб вимагає застосування нормативного, поведінкового, процесного і системного науково-методичних підходів. Необхідність використання нормативного підходу викликана тим, що у Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» наведено чітке означення поняття «суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності» (сторони, які перебувають у договірних відносинах з приводу купівлі-продажу товарів, надання послуг, здійснення інвестицій тощо) і наведено перелік суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності:

- фізичні особи – громадяни України, іноземні громадяни та особи без громадянства, які мають цивільну правоздатність і дієздатність згідно з законами України і постійно проживають на території України;

- юридичні особи, зареєстровані як такі в Україні і які мають постійне місцезнаходження на території України (підприємства, організації та об'єднання всіх видів, включаючи акціонерні та інші види господарських товариств, асоціації, спілки, концерни, консорціуми, торговельні доми, посередницькі та консультативні фірми, кооперативи, кредитно-фінансові установи, міжнародні об'єднання, організації та інші), в тому числі юридичні особи, майно та/або капітал яких є повністю у власності іноземних суб'єктів господарської діяльності;

- об'єднання фізичних, юридичних, фізичних і юридичних осіб, які не є юридичними особами згідно з законами України, але які мають постійне місцезнаходження на території України і яким цивільно-правовими законами України не заборонено здійснювати господарську діяльність;

- структурні одиниці суб'єктів господарської діяльності України, іноземних суб'єктів господарської діяльності, які не є юридичними особами згідно з законами України (філії, відділення, тощо), але мають постійне місцезнаходження на території України;

- спільні підприємства за участю суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, зареєстровані як такі в Україні і які мають постійне місцезнаходження на території України;

інші суб'єкти господарської діяльності, передбачені законами України.

З позиції поведінкового і процесного науково-методичного підходу О. Гребельник класифікує суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності за рівнями:

- 1) мікрорівень (рівень фізичних і юридичних суб'єктів господарювання) - підприємства, організації, які експортують чи імпортують товари, предмети, послуги;

- 2) мезорівень (рівень національних, галузевих і регіональних об'єднань) - міністерства і відомства, які безпосередньо здійснюють регулювання зовнішньоекономічних відносин (Міністерство економіки України, Національний банк України, Антимонопольний комітет України, Міжвідомча комісія з міжнародної торгівлі, Торгово-промислова палата України тощо);

- 3) макрорівень (рівень держави) - уряд країни та парламент;

4) метарівень (рівень становлення зовнішньоекономічних пріоритетів у процесі міжнародної регіональної інтеграції). Особливо це стосується співпраці органів управління на стадії створення і розвитку інтеграційних об'єднань.

5) мегарівень (рівень міжнародних об'єднань, організацій). Це передусім Генеральна угода з торгівлі і тарифів (ГАТТ), Світова організація торгівлі (СОТ), Міжнародна торгова палата, Конференція ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), Рада митного співробітництва та ін.

За дієздатністю суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності поділяються на фізичних та юридичних осіб. До фізичних осіб відносяться підприємці, наймані працівники, туристи, тобто ті, хто безпосередньо бере участь у здійсненні даного виду діяльності. До юридичних осіб відносяться підприємства різних організаційно-правових форм, корпорації, асоціації тощо [3; 4].

За способом привласнення результатів діяльності суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності можна згрупувати таким чином: держава в особі не тільки державних органів регулювання, а й міждержавних та міжнародних організацій; власники, тобто безпосередні засновники підприємств та найманих працівників, які працюють за контрактами зовнішньоекономічної діяльності [3; 4].

Суттєвий внесок у класифікацію суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності здійснили також В.Козик, Л.Панкова, Я.Карп'як, О.Григор'єв і А.Босак, Л.Стровський, які конкретизували суб'єктів зовнішньоекономічних операцій з позиції виконуваних ними комерційних операцій [7]: суб'єкти, які реалізують зовнішньоторговельні операції (експортно-імпортні, реекспортні та реімпортні, операції зустрічної торгівлі, операції натурального обміну, операції, які передбачають участь продавця в реалізації товарів, запропонованих покупцем, викуп застарілої продукції, поставки на комплектацію, операції на давальницькій сировині, операції зустрічної торгівлі у рамках промислового співробітництва, організаційні форми здійснення зовнішньоторговельних операцій); суб'єкти, які реалізують орендні операції; суб'єкти, які реалізують операції з міжнародної торгівлі науково-технічними знаннями і досвідом; суб'єкти, які реалізують операції з торгівлі інженерно-технічними послугами; суб'єкти, які реалізують консалтингові операції; суб'єкти, які реалізують операції з технічного обслуговування і забезпечення запасними частинами машино технічної продукції.

А.Кредісов з позиції організаційних форм торгово-посередницьких операцій у сфері зовнішньоекономічної діяльності виділяє торговельні (суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, які є торговельними підприємствами найчастіше проводять операції за свій рахунок і від свого імені. До цієї групи суб'єктів належать торговельні дома, експортні та імпортні фірми, підприємства оптової і роздрібно торгівлі, дистриб'юторські стокові компанії), комісійні (суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, які є комісійними підприємствами – це представники продавців або покупців, які відповідальні за своєчасність постачання товарів, їх транспортування, документальне оформлення і технічне обслуговування виконання угоди, страхування), агентські (суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, які є агентськими підприємствами – це компанії, які тривалий час підтримують тісний контакт із принципалами. Вони поділяються на експортних і імпортних агентів), брокерські (суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, які є брокерськими підприємствами – це великі компанії, які мають постійні зв'язки з великими банками, що дозволяє їм фінансувати експортні та імпортні угоди під заставу товару) підприємства, а також фектори (суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, які є фекторами – це торговельні посередники, котрі виконують широке коло посередницьких обов'язків від імені експортера: експортують продукцію, фінансують експортні операції, платять аванси виробникам, кредитують імпортерів, страхують торговельні операції) [9].

Г.Дроздова виділяє за ознакою приналежності капіталу і контролю поділяє суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності на національних (до цих суб'єктів належать підприємства, капітал яких належить підприємцям України), іноземних (до цих суб'єктів належать підприємства, капітал яких належить іноземним підприємцям) і змішаних (до цих суб'єктів належать підприємства, капітал яких належить як вітчизняним, так і іноземним підприємцям) [6]. Г.Дроздова за обсягом реалізовуваних зовнішньоекономічних операцій виділяє також великих, середніх і малих суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності [6].

Цілі статті. Метою статті є побудувати класифікацію суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності і виділити сутнісні ознаки механізмів їх фінансової підтримки.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Проведені дослідження показали, що окрім вищенаведених класифікаційних ознак і видів зовнішньоекономічної діяльності необхідно також за ознакою виконуваної ролі у сфері зовнішньоекономічної діяльності виділяти суб'єктів, які виконують роль контролерів і регулювальників зовнішньоекономічної діяльності, суб'єктів, які виконують роль підприємців і суб'єктів, які виконують судову роль. До першої групи суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності належать органи державного управління, які у відповідності до чинного законодавства встановлюють правила провадження зовнішньоекономічної діяльності, контролюють хід їх виконання, а також приймають і реалізують регулювальні рішення, якими впливають та ті явища і тенденції, які виникають у сфері зовнішньоекономічної діяльності країни. До цієї групи суб'єктів належить Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. У його структурі створено департамент зовнішньоекономічної діяльності, у склад якого входить два керівник підрозділи – управління зовнішньоекономічної політики і управління регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Перший з підрозділів включає відділ політики та інструментів розвитку зовнішньої торгівлі, відділ митно-тарифної та нетарифної політики, відділ розвитку експорту товарів та послуг, відділ прогнозування та моніторингу зовнішньої торгівлі. У свою чергу, другий підрозділ об'єднує відділ нетарифного регулювання, відділ контролю у сфері зовнішньоекономічної діяльності і відділ державного регулювання зовнішньоекономічних операцій. Окрім Міністерства економічного розвитку і торгівлі України роль контролера, регулювальника виконує також Міністерство закордонних справ України, Національний банк України, Міністерство доходів і зборів України (Міністерство є правонаступником Державної податкової служби України та Державної митної служби України).

До суб'єктів, які виконують судову роль у сфері зовнішньоекономічної діяльності належать державні і третейські суди. Враховуючи те, що законодавчі акти щодо міжнародної торгівлі мають суттєві відмінності у різних країнах, то суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності здебільшого для розв'язання спорів звертаються у міжнародні організації, які розв'язують конфлікти керуючись положеннями міжнародного права. Так, Комісія ООН з права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ) виробила типові правила доарбітражного врегулювання спорів і реалізації самого арбітражу: Правила про арбітраж 1976 року, Правила про доарбітражне врегулювання спорів 1980 року, Типовий закон про арбітраж 1985 року. Важливою основою формування і реалізації судових рішень у сфері зовнішньоекономічної діяльності є також Конвенція ООН 1958 року про визнання і виконання іноземних арбітражних рішень, яка регламентує порядок взаємодії державних і третейських судів у питання розв'язання конфліктів у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Застосування системного підходу до класифікації суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності вимагає ідентифікування ознак, які слугуватимуть виявленню спільного і

відмінного у фінансових потребах та інтересах суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. В широкому розумінні терміни «інтерес» та «потреба» практично не відрізняються. Так, у Тлумачному словнику сучасної української мови під інтересом розуміється –

1) увага до кого-, чого-небудь, зацікавлення кимсь, чимось; 2) вага значення; 3) те, що найбільше цікавить кого-небудь, що становить зміст чийхось думок і турбот; прагнення потреби; 4) те, що йде на користь кому-, чому-небудь, відповідає чиймсь прагненням, потребам [1, с. 401]. У свою чергу, термін «потреба» має такі значення: 1) необхідність у кому-, чому-небудь, що вимагає задоволення; потрібність. Необхідність або бажання робити щось, діяти певним чином; 2) те, без чого не можна обійтись; вимоги, які необхідно задовольнити; 3) умови, необхідні для когось, чогось [1, с. 905]. Незважаючи на схожість цих двох термінів між ними є певна різниця, яка важлива для ідентифікування видів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Більш очевидною ця різниця є тоді, коли порівнювати між собою фінансові потреби з фінансовими інтересами. Так, підприємці, як основні суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності у залежності від характеру виконуваних ними операцій можуть мати виключно дві фінансові потреби - потребу у фінансових ресурсах і потребу у гарантіях фінансових установ для реалізації тих чи інших зовнішньоекономічних операцій. Фінансові потреби мають об'єктивний характер, оскільки їх виникнення базується на такому факторі об'єктивної дійсності як фінансові зобов'язання, що впливають з умов зовнішньоекономічних контрактів, а також чинного законодавства, зокрема у тій частині, яка зобов'язує до сплати певних податків і платежів у певні встановлені терміни. У свою чергу, дослідження показали, що інтереси підприємців, як суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності значною мірою є суб'єктивними. Джерелом суб'єктивізму є утилітарний підхід до виявлення економічної корисності прийнятих рішень. Базуючись на індивідуальних баченнях, переконаннях, власному досвіді, індивідуальній поінформованості підприємці самостійно приймають рішення про те в чому їх вигода, якого розміру вона повинна бути, в які терміни вигода повинна бути отриманою. Як наслідок, залежно від того, яку вигоду бачить підприємець від реалізації тієї чи іншої операції він виступає у сфері зовнішньоекономічної діяльності як інвестор або реципієнт, кредитор або позичальник, продавець або покупець. Тобто вигода, що зумовлена перспективами реалізації певної операції зумовлює вибір ролі підприємця як суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності. Враховуючи вищесказане, фінансові потреби базуються на фінансових інтересах суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Суб'єктивні рішення підприємців, які керуються певними фінансовими інтересами лягають в основу зовнішньоекономічних контрактів, як наслідок виникають об'єктивні фінансові потреби, які суб'єкт змушений виконати в конкретні, обумовлені контрактом і правовими актами терміни.

Таким чином, узагальнення критичного огляду літературних джерел [2-12] і власні теоретичні дослідження дозволили розвинути класифікацію суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності

Класифікаційні ознаки	Види суб'єктів
За рівнями	Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності мікрорівня; суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності мезорівня; суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності макрорівня; суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності мета рівня; суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності мегарівня
За дієдатністю	Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, які є фізичними особами; суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, які є юридичні особами
За способом привласнення результатів зовнішньоекономічної діяльності	Держава в особі органів державного управління, а також як член міждержавних та міжнародних організацій; власники, тобто безпосередні засновники підприємств та наймані працівники, які працюють за контрактами зовнішньоекономічної діяльності

З виконуваними комерційними операціями	Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, які реалізують зовнішньоторговельні операції; суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, які реалізують орендні операції; суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, які реалізують операції з міжнародної торгівлі науково-технічними знаннями і досвідом; суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, які реалізують операції з торгівлі інженерно-технічними послугами; суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, які реалізують консалтингові операції; суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, які реалізують операції з технічного обслуговування і забезпечення запасними частинами машино технічної продукції
За організаційними формами торгово-посередницьких операцій	Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, які є торговельними підприємствами; суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, які є комісійними підприємствами; суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, які є агентськими підприємствами; суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, які є брокерськими підприємствами; суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, які є фекторами
За ознакою приналежності капіталу і його контролю	Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, формування і контроль капіталу яких відбувається в Україні; суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, формування і контроль капіталу яких відбувається поза межами України; суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, формування і контроль капіталу яких відбувається на змішаній основі
За ознакою виконуваної ролі у сфері зовнішньоекономічної діяльності	Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, які виконують роль контролерів і регулювальників зовнішньоекономічної діяльності; суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, які виконують роль суду у сфері зовнішньоекономічної діяльності; суб'єкти, зовнішньоекономічної діяльності, які виконують роль підприємців
За змістом фінансових інтересів	Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, які виконують роль інвесторів або реципієнтів; суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, які виконують роль кредиторів або позичальників; суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, які виконують роль продавців або покупців
За характером фінансових потреб	Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, які мають потребу у фінансових ресурсах; суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, які мають потребу у гарантіях фінансових установ для реалізації тих чи інших зовнішньоекономічних операцій

Примітки: побудовано автором статті

У відповідності до Великого тлумачного словника сучасної української мови термін «механізм» означає таке: 1) пристрій, що передає або перетворює рух; 2) внутрішня будова система чого-небудь; 3) сукупність станів і процесів, з яких складається певне фізичне, хімічне та інше явище [1, с. 523]. Судячи із значень, які може набувати цей термін його сутнісними ознаками є наявність певної будови механізму і взаємодії його складових елементів. Взаємодія можлива тоді, коли є хоча б два елементи. Утворення з двох взаємодіючих елементів є найпростішим механізмом.

Термін «механізм» використовується у різних сферах людської діяльності. Характерною особливістю застосування цього терміну в економіці та менеджменті є те, що ідентифікування його суті, складових елементів і особливостей їхньої взаємодії вимагає застосування методу абстрагування, а також урахування численних груп факторів, які впливають на формування і використання цих механізмів. Абстрагування (від лат. abstractio — віддалення) — метод наукового пізнання, що полягає в мисленому виділенні суттєвих, найістотніших рис, відношень, сторін предмета. За його допомогою формується ідеальний образ реальності. Наукова абстракція підпорядкована певним вимогам: по-перше, треба знати, від чого ми абстрагуємось; по-друге, визначити, до якої межі можна коректно абстрагуватися; по-третє, треба мати на увазі, що інтервал абстрагування, в якому створюється ідеальний об'єкт для теорії, залежить лише від об'єктивних умов. Процес абстрагування є складним, двоступеневим: спочатку відокремлюються суттєве від несуттєвого, загальне від одиничного, важливе від неважливого, а потім установлюється незалежність або слабка залежність об'єкта пізнання від певних факторів для того, щоб відвернутися від них [10].

Механізм фінансової підтримки суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності належить до абстрактних об'єктів. З позиції фізико-механічного підходу він є невідчутним об'єктом, який неможливо ідентифікувати у часі і просторі. Формування такого механізму відбувається внаслідок його ідеалізації та узагальнення. Американський філософ Ч.Пірс ще у XIX столітті довів, що розкрити сутність абстрактних об'єктів легше інтуїтивно на основі застосування конкретних прикладів, ніж раціонально за допомогою діалектики [12]. Попри це, слід визнати, що інтуїтивний підхід прийнятний для пізнання нових, невідомих раніше явищ на ранньому етапі їх дослідження. Крім того, застосування інтуїції для аналізу абстрактних об'єктів є недоцільним, якщо ці об'єкти створенні конкретними особами або групами осіб для досягнення індивідуальних, колективних або суспільних цілей. Механізми фінансової підтримки суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності хоча і є абстрактними об'єктами, що не позбавлені суб'єктивізму, проте їх формування є результатом виникнення об'єктивних потреб суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, що зумовлені дією об'єктивних економічних законів.

Враховуючи вищезазначене ідентифікувати сутність механізму фінансової підтримки суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності необхідно через призму його призначення, складові елементи і порядок їхньої взаємодії. На основі методу контент аналізу, як інструменті абстрагування, можемо встановити, що досліджуваний механізм фінансової підтримки відрізняється від інших аналогічних механізмів тим, що формується виключно для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності є одним з елементів даного механізму, який характеризує його специфіку, сферу застосування, і визначає вибір та умови використання інструментів фінансової підтримки. Оскільки суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності є однією з ключових ознак досліджуваного об'єкта, то розглянемо їх роль у механізмі фінансової підтримки. У попередньому параграфі зазначалось, що суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності мають потребу у фінансових ресурсах і потребу у гарантіях фінансових установ для реалізації тих чи інших зовнішньоекономічних операцій. Враховуючи це, суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності можуть виконувати роль тих хто має фінансові потреби або роль тих хто ці потреби задовольняє. Їхня взаємодія базується на виникненні певних фінансових інтересів, спосіб реалізації яких залежить від правових умов, ринкової кон'юнктури, місця конкретного суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності на ринку. Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності часто набувають різних ролей під час виконання господарських операцій. За однієї ринкової кон'юнктури вони можуть бути донорами інвестиційних ресурсів, а за інших умов реципієнтами. Крім того, ті суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, які глибоко дивесифікують грошові потоки і бізнес-партнерів часто паралельно опиняються в ролі як інвесторів, так і реципієнтів. З огляду на це, доходимо висновку, що під впливом цілей суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, які формуються на основі їх фінансових потреб та інтересів відбувається побудова конкретних способів фінансової підтримки суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності (рис. 1).

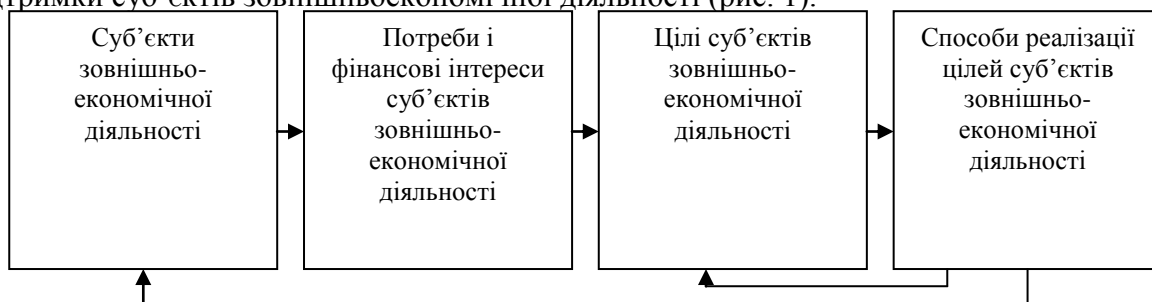

Рис. 1. Взаємозв'язки між складовими елементами базового механізму фінансової підтримки суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Примітки: розроблено автором статті

З позиції математичної логіки і теорії множин суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, які є інвесторами і кредиторами (S_{ik}), а також суб'єкти, які реципієнтами фінансових ресурсів (S_r) утворюють множину S_z . Ця множина співвідноситься з S_{ik} і S_r так:

$$\left. \begin{aligned} S_z &\supset \left\{ \begin{array}{l} S_{ik}; \\ S_r \end{array} \right\} \\ ik \in S_z &\Leftrightarrow \exists S_{ik} \in S_z, ik \in S_{ik}; \\ r \in S_z &\Leftrightarrow \exists S_r \in S_z, r \in S_r. \end{aligned} \right\} \quad (1)$$

Доведено, що S_{ik} і S_r пов'язані фінансовими інтересами (i) і фінансовими потребами (p). Фінансові інтереси і фінансові потреби суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності перебувають у такій залежності

$$\left. \begin{aligned} \because i &\Rightarrow p \\ \therefore \left\{ \begin{array}{l} S_{ik} \cap S_r = \{i \mid i \in S_{ik} \wedge i \in S_r\}; \\ S_{ik} \cap S_r = \{p \mid p \in S_{ik} \wedge p \in S_r\}; \end{array} \right\} \\ i \wedge p &\subset C \Rightarrow X, \end{aligned} \right\} \quad (2)$$

де C – цілі суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності;

X – способи реалізації цілей суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Кожне підприємство, яке є суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності з метою уникнення фінансових, управлінських та інших ризиків паралельно використовує кілька альтернативних способів реалізації встановлених цілей. Базуючись на аксіомі об'єднання множин це можна формалізувати таким виразом:

$$x_i \in \cup X \Leftrightarrow \exists A \in X, x_i \in A.$$

Судячи з вищенаведеного запису $\cup X$ має декомпозиційну будову, що вимагає від суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності перманентного аналізу узгодженості фінансових потреб та інтересів із способами їх реалізації. Альтернативні форми реалізації цілей суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності (документарний акредитиву, неогоціані документи за експортним акредитивом, передекспортне фінансування, постекспортного фінансування, інкасо, постімпортного фінансування, авансового платежу, відкритого рахунку, банківського переказу) можуть застосовуватись шляхом використання різних видів платежів (розрахунки готівкою, або негайний платіж; розрахунки з платежами на виплату, або у кредит; комбінований платіж; кредит з опціоном негайного платежу), а також із застосуванням альтернативних засобів розрахунків (розрахунки за допомогою векселів і чеків).

Серед способів реалізації цілей суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності окреме місце займають банківські гарантії (додатковий інструмент забезпечення фінансових інтересів сторін договірних відносин. Банківська гарантія – грошове зобов'язання банку перед бенефіціаром сплатити йому кошти у разі невиконання принципалом своїх зобов'язань), а також факторингові (процес пере відступлення факторинговій компанії (банку) неоплачених боргових вимог (рахунків-фактур та векселів), що виникають між контрагентами у процесі реалізації товарів та послуг на умовах комерційного кредиту у поєднанні з елементами бухгалтерського, інформаційного, збутового, страхового, юридичного та іншого обслуговування [8, с. 270]) і форфейтингові (метод забезпечення середньострокового фінансування експортних операцій, який передбачає продаж боргових зобов'язань вимог за зовнішньоекономічними контрактами якому-небудь кредитному інституту

(форфейтеру) при наданні достатнього забезпечення [8, с. 274]) операції, використання яких суттєво розширює варіативність механізмів фінансової підтримки суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Як бачимо, на рис. 1.1 наведено базовий механізм фінансової підтримки суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Його названо базовим, оскільки компоненти виділено лише в загальному вигляді без конкретизації переліку суб'єктів зовнішньоекономічних операцій, їх фінансових потреб та інтересів, цілей і способів їхньої реалізації. Побудову конкретних механізмів фінансової підтримки суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності необхідно здійснювати у розрізі реалізовуваних ними зовнішньоекономічних операцій (зовнішньоторговельних, орендних, операцій з міжнародної торгівлі науково-технічними знаннями і досвідом, операції з торгівлі інженерно-технічними послугами, консалтингові операції, операції з технічного обслуговування і забезпечення запасними частинами машинобудівної і приладобудівної продукції) із урахуванням умов зовнішньоекономічних контрактів конкретних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та їх ролі у цих контрактах (експортер чи імпортер).

Висновки. Побудову класифікації суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та ідентифікування ознак механізмів задоволення їх фінансових потреб здійснено

для удосконалення існуючих і формування нових теоретичних і методичних положень щодо пошуку можливостей задоволення фінансових потреб суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад, і гол. ред. В.Т. Бусел. - К.: Ірпінь: ВТФ «Перунь», 2005. - 728с.
2. Волокодавова Е.В. Экспортный потенциал промышленных предприятий: теория, методология, практика: [Монография] / Е.В. Волокодавова. – Самара: Самарский гос. экон. Университет, 2007. – С.14.
3. Георгіаді Н.Г. Основи зовнішньоекономічної діяльності: [навч.-метод. посіб.] / Н.Г. Георгіаді, Х.С. Передало, С.В. Князь. – [2-ге вид.] – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2009. – 236 с.
4. Гребельник О.П. Основи зовнішньоекономічної діяльності: Підручник. – Київ: Центр навчальної літератури, 2004. – 384с.
5. Диверсифікація експортного потенціалу України./ Україна і світове господарство: взаємодія на межі тисячоліть / М.А. Дудченко, А.С. Філіпенко, В.С. Буркін, А.С. Гальчинський та ін. - К.: Либідь, 2002. - С. 143 - 157.
6. Дроздова Г.М. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності: навчальний посібник. – К.:ЦУЛ, 2002. – 172 с.
7. Заруба В.Я. Моделирование процессов управления воспроизводством потенциала предприятия / В.Я.Заруба, Л.В.Петрашкова // Современные проблемы моделирования социально-экономических систем: [Монография]. – Х.: ФЛП Александрова К.М.; ИД «ИНЖЭК», 2009. – 440 с.
8. Козик В.В., Панкова Л.А., Карп'як Я.С., Григор'єв О.Ю., Босак А.О. Зовнішньоекономічні операції і контракти: Навч. посіб./ Козик В.В., Панкова Л.А., Карп'як Я.С., Григор'єв О.Ю., Босак А.О.-[2-ге вид., перероб. і доп.]. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 608с.
9. Князь С.В. Міжнародні фінанси: навчальний посібник / Князь С.В., Георгіаді Н.Г., Князь О.В., Григор'єв О.Ю., Дзюбіна К.О., Лакіза В.В. / Під ре
10. Основні методи наукового пізнання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://buklib.net/books/31444/>
11. Управління зовнішньоекономічною діяльністю: Навч. Посібник / За заг. Ред А.І.Кредісова. – К.: ВІРА-Р, 2002. – 552 с.
12. Writings of Charles S. Peirce: A Chronological Edition: Vol.1-8 / Peirce Edition Project (eds.). — Bloomington: Indiana University Press, 1982-2010.